

زمینه‌های تربیت دینی جوانان از نگاه رهبری

سعید خدادادی	استادیار گروه معارف، دانشگاه لرستان
مصطفی صالحی	سطح ۴ حوزه علمیه و دکترای تفسیر و علوم قرآن و استاد سطح عالی حوزه علمیه و دانشگاه
محمد علی رضایی	استاد حوزه علمیه، و دانش آموخته سطح ۴ حوزه علمیه قم
محمدصادق قربانی پور	دانش پژوه سطح ۴ تفسیر و علوم قرآنی موسسه عالی ائمه اطهار علیهم السلام.

چکیده

تربیت دینی از مؤلفه‌هایی است که در زندگی فردی و اجتماعی انسان تأثیرات بسزایی دارد که برای محقق شدن آن، لازم است از رهنمودهای استادی که خود طی این مسیر کرده باشد و از مفاهیم دینی و وحیانی درک درست و صحیحی داشته باشد، استفاده نمود. از جمله کسانی که این قابلیت و توانایی را دارد، مقام معظم رهبری است که در زمینه تربیت دینی جوانان، رهنمودها و دیدگاه‌هایی از ایشان وجود دارد که لازم است مورد استخراج قرار گرفته شوند، این نوشتار به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، رهنمودهای ایشان در مورد زمینه‌های تربیت دینی جوانان را که شامل، تصرف کردن در دل جوانان، انتقال دادن تجربیات به آنها، آماده کردن خوراک فکری دینی برای آنها، تأثیر گذاشتن معلم بر ایشان، احیا کردن هویت اسلامی و دینی آنان، توجه به سؤالات و شبهات آنها و در آخر فعال بودن مسجد برای تحقق این امر را استخراج نموده است.

واژگان کلیدی: تربیت، تربیت دینی، مقام معظم رهبری، جوانان.

طبقه‌بندی JEL: فقه - حقوق - جزا و جرم شناسی - حقوق بین الملل - حقوق خصوصی

Structure of Social Security Rights in the Domestic and International law System

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 - 1477

Profile in ISC, SID, Noormags,
Magiran, Ensani,
GoogleScholar
www.jaml.ir

fifth year, Issue 19

Pages 1-13

Salar Sadeghi	PhD in Criminal law and criminology , university instructor, Islamic Azad university of Tabriz, Tabriz, Iran.
Asgar Sadeq	Master of Criminal Law and Criminology, member of the Bar Association of West Azerbaijan Province, Tabriz, Urmia.

Abstract

It has been said that man is a social and civil-natured creature and the structure of human life lead him to live in a community and attains to evolution and development by living with others, but sometimes, the problems of life are so heavy on the human shoulder that it needs the help and assistance of governments and the support of organizations that are in charge of public services and many of these problems will be solved by their support. At the same time, the importance of social security rights is so much that these types of rights and privileges are explicitly emphasized in the constitutional laws of many countries, and international documents have not neglected them. Usually, illness, unemployment, extrusion, disability, death and retirement due to old age can disrupt every human being life and cause to desperation and poverty. The importance of social security rights is so great and is considered as part of fundamental and basic standards of human rights and is emphasized and supported in the Universal Declaration of Human Rights in 1948 and the International Covenant on Civil and Political Rights in 1966 approved by the United Nations General Assembly, and the research results approved that both domestic and international law systems have paid special attention to the issue of social security rights, and the provision of their necessities is one of the most important concerns of governments and international organizations that are trying to assure from regular and lawful observance of social security rights in all countries by considering the annual reports of human development.

Keywords: social security, Declaration of Philadelphia, retirement, unemployment insurance, medical care

JEL Classification: Jurisprudence - Law - Criminal and Criminology - International Law - Private Law

مقدمه

رشد صحیح و درست و پرورش استعداد‌های انسان منوط به تربیت صحیح دینی است و ثمره این گونه تربیت به خود فرد محدود نمی‌شود، بلکه تمام جامعه از آن بهره‌مند خواهند شد. برای اینکه تربیت دینی به صورت صحیح انجام پذیرد، لازم است از سفارشات راهبردی کسی که خود این مسیر را طی کرده باشد و همچنین درک درستی از مفاهیم و حیاتی داشته و بتواند به روش صحیح بر مصادیق کنونی تطبیق نماید.

بهترین کسی که این قابلیت و توانایی‌ها را دارد، مقام معظم رهبری است که در زمینه تربیت دینی جوانان بیاناتی وجود دارد؛ در این زمینه نوشتارهایی هم وجود دارد که بعضاً به بیان دیدگاه‌های کلی رهبری در مورد جوانان و یا روش‌های جذب جوانان به مساجد و غیره می‌باشد مانند عوامل و زمینه‌های تربیت دینی در سیره صادقین که توسط خانم منیژه اسداللهی نوشته شده است ولی ایشان به عوامل و موانع تربیت دینی در سیره صادقین پرداخته ولی اشاره‌ای به سیره مقام معظم رهبری ننموده است. یا مقاله لزوم تربیت دینی کودک و ارائه راه کارهای عملی برای خانواده که توسط محمدی سیف به رشته تحریر در آمده است و ایشان به لزوم و اهمیت تربیت دینی و در نهایت ارائه راهکارهایی برای عملیاتی ساختن تربیت دینی پرداخته ولی هیچ اشاره به زمینه‌های تربیت دینی در سیره مقام معظم رهبری نکرده است. ولی این نوشتار در صدد دستیابی به رهنمودها و دیدگاه‌های ایشان در زمینه تربیت دینی جوانان است و تلاش می‌کند به سؤالات زیر پاسخ مناسبی داده شود.

تربیت دینی به چه معناست؟

زمینه‌های تربیت دینی جوانان از دیدگاه رهبری چیست؟

مفهوم شناسی تربیت دینی

برای دست یابی به معنای تربیت دینی لازم است که دو مفهوم تربیت و دین به صورت جداگانه بررسی شوند و در آخر بتوان معنای درستی از تربیت دینی ارائه داد.

۱. مفهوم دین

دین در زبان فارسی به معنای کیش، آیین و طریقت آمده است (دهخدا، ۱۳۳۵: ۲۳ / ۲۸) و در زبان عربی نیز این واژه به معنای اطاعت، انقیاد و آیین و شریعت آمده است (صدر، ۱۴۲۰ ق: ۸ / ۵۰۱؛ سعدی، ۱۴۰۸ ق: ۱۲۳) و در اصطلاح دین عبارت است از شریعت مقدّس؛ اعم از اصول و فروع که پیامبران الهی آن را از طریق وحی دریافت و به بندگان خدا ابلاغ کرده‌اند (شاهرودی، ۱۴۲۶ ق: ۳ / ۶۸۵).

۲. مفهوم تربیت

تربیت از ماده «ربو» یا «ربب» در لغت به معنای کامل کردن، اصلاح کردن و رشد و نمو کردن آمده است (صاحب بن عباد، ۱۴۱۴ ق: ۱۰ / ۲۱۳؛ جوهری، ۱۴۱۰ ق: ۱ / ۱۳۰) و در اصطلاح تربیت عبارت است از هر گونه فعالیتی که معلمان، والدین یا هر شخص به منظور اثر گذاری بر شناخت، نگرش، اخلاق و رفتار فردی دیگر بر اساس اهداف از پیش معین انجام می‌دهد.

البته این واژه بیشتر در خصوص کودکان به کار می‌رود که پرورش و هدایت است اخلاق و رفتار فرزندان را تا به مرحله بلوغ در بر می‌گیرد، در زبان فارسی واژه تربیت به معنای پروردن، ادب و اخلاق را به کسی آموختن و پروردن کودک تا

دانش آموزان اشاره می‌کند و دیگر اینکه این کار توسط معلم به عنوان پدر معنوی انسان می‌تواند صورت پذیرد. یا در کلام دیگری می‌فرمایند:

«بچه‌ها را متدین بار بیاورید. متدین بار آوردن بچه‌ها همان چیزی است که می‌تواند آینده‌ی این کشور را آباد کند» (همان). در اینجا به فایده متدین بار آوردن و تربیت دینی بچه‌ها اشاره می‌کند که موجب آینده سازی جامعه می‌شود؛ زیرا دینداری است که موجب حفظ کشور می‌گردد. نکته آخری که می‌فرمایند:

«جوانانی را تربیت کنید که پرداخته و ساخته‌ی امت اسلام و اخلاق اسلامی باشند» (بیانات رهبری: ۱۳۷۷/۲/۲). در این سخن به روش تربیت جوانان اشاره می‌کند که باید این تربیت براساس دستورات اسلام باشد نه براساس دستورات مکاتب دیگر.

در همین راستا، ایشان راه‌ها و زمینه‌هایی را برای تربیت دینی جوانان بیان نموده‌اند که در ذیل برخی از این راه‌ها مورد بررسی قرار گرفته می‌شود.

۱- تصرف دل آنها به وسیله معنویت

اولین راهی که برای تربیت دینی جوانان وجود دارد، این است که در دل آنها به وسیله معنویت، تصرف ایجاد شود؛ بنابراین وقتی که بتوان صاحب دل جوان شد، می‌توان او را به هر مسیری هدایت کرد؛ زیرا قلب آدمی برحسب طبع اولیه‌اش صفا و جلایی دارد که با داشتن آن، حق را آن‌طور که هست درک می‌کند و آن را از باطل و نیز خیر را از شر تمیز می‌دهد. قلب انسان، بر اساس اکتساب‌های منفی بر آن قفل زده

هنگام بالغ شدن به کار رفته است واژه ترکیبی آن «تعلیم و تربیت» نیز به معنای آموزش و پرورش آمده است (دهخدا، ۱۳۳۵: ۱۴ / ۲۹۵).

۳. تربیت دینی

با توجه به تعریفی که از دین و تربیت ارائه شد تربیت دینی عبارت است مجموعه اعمال عمدی که با هدف آموزش گزاره‌های اعتقادی یک دین و پرورش ایمان و التزام عملی به آن آموزه‌ها صورت می‌گیرد (گروه آموزشی و پژوهشی علوم تربیتی: خبر ۲۰۹).

بنابراین، تربیت دینی منحصر به مسجد، کلیسا یا مدرسه علمیه نمی‌شود، بلکه در هر جای ممکن است تلاش هدف‌دار به منظور آموزش معارف دینی صورت گیرد، خواه مسجد باشد یا خیابان یا منزل یا هر جای دیگر.

راه‌های تربیت دینی جوانان

همان‌طور که بیان شد، تربیت دینی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که در اسلام بر آن سفارش می‌کند و برای محقق شدن این امر، در اسلام دستوراتی وجود دارد ولی با توجه به اینکه موضوع ما متکی بر دیدگاه‌های مقام معظم رهبری است که ایشان در زمینه اهمیت تربیت دینی جوانان بیاناتی را فرموده‌اند.

«اگر می‌خواهید کار معلمی شما مورد رضای خدا و نسل‌های آینده قرار گیرد و در انجام وظیفه‌تان از شما به نیکی یاد شود، بچه‌ها را متدین بار بیاورید» (بیانات رهبری: ۱۳۸۴/۲/۱۲). در این فراز ایشان به اهمیت تربیت دینی و متدین بار آوردن

یک وسیله‌ی بازی هم آنجا فراهم کردیم، گذاشتیم، خوب اگر بنا است برای بازی بیاید، برود در باشگاه بازی کند» (بیانات رهبری: ۱۳۹۵/۵/۳۱).

در این فراز از سخنان، معظم له به راه‌های جذب جوانان اشاره می‌کند که به وسیله معنویت می‌توان آنها را جذب نمود و وارد وادی دینداری نمود؛ زیرا قلب جوانان مستعد و آماده برای دریافت معارف به وسیله معنویات است که اگر این کار محقق شود؛ زمینه برای تربیت دینی آنها نیز محیا می‌شود. ایشان در کلام دیگری به گرایش‌های جوانان به معنویت‌ها اشاره می‌کنند و متذکر می‌شوند که باید مراقب این معنویت‌ها بود تا بتوان به تربیت دینی نائل شد.

«این همه جوان خوب در کشور هست؛ شما ببینید الان در فضای مجازی چه خبر است! چقدر «مُضِلَّاتُ الْفِتَنِ» (کلینی، ۱۴۰۷ ق: ۲ / ۷۹) در این فضای مجازی و در ماهواره‌ها و در این تشکیلات وجود دارد و جوان در معرض همه‌ی اینها است، در عین حال شما ببینید راه‌پیمایی اربعین چه جوری است، اعتکاف چه جوری است، نماز جماعت‌های دانشگاه‌ها چه جوری است. این‌ها خیلی مهم است؛ چرا ما اینها را نباید ببینیم؟ این‌ها نشان‌دهنده‌ی این است که حتی معنویت که سخت‌ترین [بخش] است - آن بخش معنوی فرهنگ - دارد پیشرفت می‌کند. جلسات ماه رمضان را شما ملاحظه کنید؛ بنده بخصوص در ماه رمضان‌ها و همچنین محرم و صفر از این معنا استفسار می‌کنم و از کسانی سؤال می‌کنم که بروند تحقیق کنند، کار کنند و ببینند نسبتِ جلسات امسال ماه رمضان به سال گذشته چیست؛ می‌روند گزارش می‌آورند؛ انسان واقعاً حیرت می‌کند از این پیشرفت، از این حرکتِ روبه‌جلو. این‌ها را ما چرا نباید ملاحظه کنیم، چرا نباید

می‌شود یا زنگار می‌گیرد، در درون پوشش‌ها و حجاب، محبوس می‌گردد و در غلاف قرار می‌گیرد. مطبوع و بر آن ختم نهاده می‌شود، غلظت می‌یابد و این در حالی است که از ابتدا این‌گونه نبوده است (دلبری، ۱۳۹۵: ۱۰۵).

بر این اساس طبیعت و فطرت انسان خوب است و نیک. آنچه که ابعاد منفی خوانده می‌شوند و مظهر شر و بدی تلقی می‌گردند، مانند بخل و حرص و...، همگی نتیجه‌ی گرایش رهبری نشده و تعدیل نیافته است. گرایزی که زندگی و بقای انسان به آنها بستگی دارد (همان)؛ بنابراین برای به مسیر هدایت کشاندن جوانان و تربیت کردن آنها در راه دین، لازم است که در قلب و دل آن‌ها به وسیله معنویت‌ها، تصرف کرد تا بتوان به امر مهم دست پیدا کرد.

در همین راستا مقام معظم رهبری می‌فرماید:

«راه جذب جوان‌ها (به مساجد) تصرف دل جوان است. دل جوان یک قیامتی است، اوضاعی است. گرایش جوان به معنویت یکی از آن رازهای بزرگ الهی است. یک حرف معنوی را برای امثال بنده که بگویند، خوب گوش می‌کنم، حداکثر اندکی تأثر پیدا می‌کنم، [اما] همان حرف را به یک جوان بزنند، منقلب می‌شود، از این رو به آن رو می‌شود. دل جوان حقیقت پذیر است، دل جوان به فطرت الهی نزدیک است؛ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا (روم: ۳) دل جوان با نصایح و مطالب معنوی و سلوکی و عرفانی انس پیدا می‌کند، زود انس پیدا می‌کند، زود دل‌باخته و دل‌بسته می‌شود؛ جاذبه‌ی جوان‌ها اینها است. شما سخن را، حرف را، اقدام را با معنویت، با عرفان واقعی، نه عرفان‌های تخیلی و توهمی و صوری، یک مقداری آمیخته بکنید، خواهید دید جوان چطور مجذوب می‌شود و می‌آید. جاذبه‌ی جوان در مسجد اینها است. وَاَلَّا حَالًا

بروی که اندیشمندان و اهل تجربه تو را از طلب آن مسائل بی‌نیاز کردند یعنی افرادی قبل از تو بعضی از امور را تجربه کردند و زحمت آزمودن آن را کشیدند تا تو دیگر نیاز پیدا نکنی به طلب و جستجوی آن امور باشی و این که فکر کنی از تلاش بیشتر آسوده خاطر می‌شوی نه این طور نیست» (سید رضی، بی‌تا: ن ۳۱).

امام (علیه السلام) در این بخش از سخنان خود به اهمیت استفاده از تجارب دیگران اشاره می‌کند، زیرا زندگی چیزی جز تجربه نیست و انسان عاقل به جای اینکه همه چیز را خودش تجربه کند و ضایعات و مشکلات آن را بپذیرد از تجارب دیگران استفاده می‌کند و آنچه را آنها آزموده‌اند و نتیجه‌اش روشن شده در اختیار می‌گیرد بی آنکه هزینه‌ای برای آن پردازد. به تعبیر دیگر همواره نسل‌های آینده از نسل‌های گذشته از این نظر سعادتمندترند که تجارب پیشینیان در اختیار آیندگان قرار می‌گیرد و آنچه را آنها با زحمت فراوان به دست آورده‌اند آیندگان بدون زحمت در اختیار می‌گیرند.

مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرماید:

«من از استادان و روحانیون محترم که با این دل‌های پاک، با این جوان‌های عزیز سروکار دارند، جداً می‌خواهم که تمام توان خود را صرف کنند برای اینکه تجربه‌های خود، آمادگی‌های معنوی و علمی و روحی خود را به این جوان‌های عزیز منتقل کنند» (بیانات رهبری: ۱۳۹۵/۷/۷).

در این فراز، معظم له به معلمان و روحانیونی که با جوانان در ارتباط هستند با تمام توان خود را به کار گیرند که تجربه‌های خود را به آنها منتقل نمایند که این تجربه‌ها باید

بینیم؟ این‌ها دیده بشود، تحلیل بشود و گفته بشود؛ این‌هایی که بلندگوهای پرمخاطب در اختیار دارند، این‌ها را بایستی بیان کنند و بگویند» (بیانات رهبری: ۱۳۹۷/۶/۱۵).

در این فراز، معظم له به این نکته اشاره می‌کند که در جامعه فعلی که فتنه‌های و راه‌های گمراه کننده در فضای مجازی بسیار است ولی جوانانی هستند که در ایام اربعین و ماه مبارک رمضان به صورت خوجوش و فقط به خاطر فطرت معنویت جوی خویش به مراسمات معنوی می‌روند که باید از این پتانسل‌ها برای جذب این جوانان مستعد استفاده کرد. بنابراین برای محقق شدن تربیت دینی جوانان، لازم است که بر دل آنان تصرف ایجاد شود و این تصرف باید از طریق معنویت باشد.

۲- انتقال دادن تجربیات

دومین راه برای تربیت دینی جوانان، انتقال دادن تجربیات بزرگان و معلمان به ایشان است؛ زیرا وقتی جوان از تجربیات موفق که آنها داشته‌اند، آگاهی پیدا کنند مسلماً به همان مسیری که آنها رفته‌اند کشانده می‌شوند. البته به شرط اینکه معلمان خود در مسیر دین قرار گرفته باشند و دیگر اینکه استفاده از تجربیات دیگران موجب می‌شود خود شخص راه درست را انتخاب نماید.

امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) در زمینه استفاده کردن از تجربیات دیگران می‌فرماید: «لِتَسْتَقْبِلَ بِهِ جِدَ رَأْيِكَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ كَفَاكَ أَهْلُ التَّجَارِبِ بُغْيَتَهُ وَ تَجْرِبَتَهُ فَتَكُونَ قَدْ كَفَيْتَ مَثْوَنَةَ الطَّلَبِ وَ عَوْفِيَتَ مِنْ عِلَاجِ التَّجْرِبَةِ فَآتَاكَ مِنْ ذَلِكَ مَا قَدْ كُنَّا نَأْتِيهِ وَ اسْتَبَانَ لَكَ مَا رَبَّمَا أَضْلَمَ عَلَيْنَا مِنْهُ؛ پسرم تمام این مطالب برای آن است که با تصمیم جدی به استقبال اموری

خوراک فرکر ی برای جوانان از مهمترین زمینه‌ها برای تربیت دینی است، چنانکه دشمن به اهمیت این موضوع پی برده و روزانه میلیون‌ها مطالب فاسد را برای گمراه نمودن جوانان این مرز و بوم در فضای فاسد مجازی پخش می‌کند که بر مسئولین و متولیان امر تربیت لازم و ضروری است که برای مقابله بر این حربه دشمن به فکر تولید محتوا و خوراک فکری برای جوانان باشند، همان طور که مقام معظم رهبری در سخنان بالا به این مهم اشاره نموده‌اند. با توجه به مطالبی که در بالا ذکر شد می‌توان نتیجه گرفت که برای تحقق امر تربیت جوانان لازم است که برای آنان خوراک فکری آماده شود.

۴- تأثیر گذاری معلم

از دیگر راه‌هایی که برای تربیت دینی در کلام رهبری به آن اشاره شده است، تأثیر گذاری معلم در جوانان و شاگردانش است؛ زیرا معلم به جهت اینکه مستعدترین افراد به لحاظ ذهنی و پاک‌ترین آنها به لحاظ قلبی و روحی و عاطفی، یعنی کودکان دوره‌های ابتدایی، نوجوانان و جوانان دوره‌های متوسطه را در اختیار دارد؛ و هم چنین به دلیل اینکه بیشترین وقت بچه‌ها را در اختیار دارد و مهم‌تر از همه عهده‌دار آموزش و تعلیم آنان است؛ می‌تواند نقش بسیار ممتازی در تربیت دینی آنها ایفا نماید. او می‌تواند از فرصت‌های متعددی که در حین درس دادن برایش فراهم می‌شود، استفاده کرده عقاید اسلامی را درست تبیین و باورهای نادرست و خرافاتی را که در اذهان بچه‌ها از طریق خانواده، یا محیط بیرون نقش بسته، از اعتقادات اسلامی جدا کند.

شهید مطهری در این مورد می‌گوید:

در زمینه‌های معنوی، علمی و روحی باشد که زمینه ساز تربیت دینی جوانان می‌شوند. بنابراین از دیگر راه‌هایی که می‌توان در مسیر تربیت دینی جوانان از آن استفاده نمود، انتقال دادن تجربیات به جوانان است که مبدا در این مسیر دچار انحراف شوند.

۳- آماده کردن خوراک فکری

یکی از مهم‌ترین و بحرانی‌ترین دوره‌های زندگی انسان، جوانی و دوران بلوغ است، زیرا در این برهه از زمان، در دو بعد جسم و روان آدمی، تغییرات مهمی صورت می‌گیرد. در حقیقت، مسائل گوناگون حیات فکری، سیاسی، اجتماعی و روانی جوان را احاطه کرده است. بی‌جهت نیست که روان‌شناسان، در این باره به تحقیقات دامن‌داری دست زده‌اند و در قرن بیستم، در کنار تمامی اسامی و لقب‌های خویش - مانند عصر فضا، اتم و ارتباطات - به عصر شناسایی علمی جوانان نیز ملقب شده است (سبحانی، ۱۳۸۹: ۱۳). فلذا لازم است که برای آنها خوراک فکری متناسب با سن آنان آماده شود که در مقابل هجوم‌های دشمن که از طرف به سمت جوانان می‌آید، بتواند از خود دفاع کند.

در همین زمینه مقام معظم رهبری کلامی دارند که به اهمیت آماده کردن خوراک فکری برای جوانان اشاره می‌کند: «امروز جوان‌های ما احتیاج دارند به خوراک‌های فکری. خیلی از این جوان‌های امروز ما حتی جوان‌های فعال و خوب ما هم نه انقلاب را درک کردند، نه امام را درک کردند، نه دوران جنگ را درک کردند، نه از این قضایای گوناگون مطلع‌اند» (بیانات رهبری: ۱۳۹۵/۹/۱۵).

را از وظایف معلم می‌داند. بنابراین این نتیجه را می‌توان به دست آورد که معلم تأثیر بسزایی در تحقق امر تربیت دینی جوانان دارد.

۵- احیا کردن هویت اسلامی دینی و ملی

راه دیگری که برای تربیت دینی جوانان وجود دارد و در کلام رهبری هم به آن اشاره شده است، احیا کردن هویت اسلامی و دینی جوانان است؛ زیرا جوانان در این برهه از زمان دچار سردرگمی هستند و برای اینکه بتوان آنها را دین دار نمود، لازم است که هویت اسلامی و دینی آنان احیا شود.

با توجه به اینکه نوجوان که در گذشته‌ای نه چندان دور، فاقد تحلیل و قدرت استدلال بود، اینک می‌خواهد از راز و رمز امور سر در آورد. از این رو می‌توان گفت یکی از مسائل مهم در شکل‌گیری شخصیت جوان، مسئله کشف خود و هویت خویش است (سبحانی نیا، ۱۳۸۷: ۱۷).

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرمایند:

«چون (جوان) در حال تکوین هویت جدید خود است، مایل است شخصیت جدید او به رسمیت شناخته شود؛ که غالباً این اتفاق نمی‌افتد و پدران و مادران جوان را در هویت و شخصیت جدیدش گویا به رسمیت نمی‌شناسند» (بیانات رهبری: ۱۳۷۹/۲/۱).

نکته‌ای که در این سخنان وجود دارد اینکه جوانان بعد از تکاملی که برایشان ایجاد می‌شود، احساس می‌کند که هویت جدیدی پیدا کرده‌اند که از اطرافیان توقع دارند که بدان احترام گذاشته شود و آن را به رسمیت بشناسند که اگر این مهم محقق شود زمینه برای تأثیر پذیری و تربیت دینی شدن

«افرادی مانند من که با پرسش‌های مردم در باره‌ی مسائل مذهبی مواجه هستیم، کاملاً این حقیقت را درک می‌کنیم که بسیاری از افراد تحت تلقینات پدران و مادران جاهل و مبلغان بی‌سواد افکار غلطی در زمینه‌ی مسائل مذهبی در ذهنشان رسوخ کرده است و همان افکار غلط اثر سوء بخشیده و آنها را در باره‌ی حقیقت دین و مذهب دچار تردید و احیاناً انکار کرده است؛ از این رو، کوشش فراوانی لازم است صورت بگیرد که اصول مذهبی به صورت صحیح و واقعی خود به افراد تعلیم و القا شود» (مطهری، ۱۳۶۷: ۴۸).

شهید مطهری در این سخنان به این نکته اشاره می‌کند که معلم چه نقش مهمی در اصلاح تفکرات و دیدگاه‌های جوانان می‌تواند داشته باشد، همان طور که پدر و مادر یا برخی مبلغان که مطالب غلطی را به جوانان منتقل نموده‌اند و زمینه را برای گمراهی او فراهم نمودند ولی معلم می‌تواند بسیاری از این تفکرات را اصلاح نماید و زمینه را برای تربیت دینی آنها فراهم سازد. در همین راستا مقام معظم رهبری در رابطه با اهمیت تأثیر گذاری معلم برای تربیت دینی جوانان اشاره می‌کنند و می‌فرماید:

«شما معلمان از این مسئله غفلت نکنید که تربیت کردن هم جزو کار شماست؛ و چه بهتر که با نفوذ معلمی؛ با تأثیر روحی معلم بر متعلم استفاده کنید و یک نقطه‌ی روشن و نورانی‌ای در قلب دانش آموز باقی بگذارید» (بیانات رهبری: ۱۳۸۷/۲/۱۲).

معلم له در این سخنان به این نکته اشاره می‌کند که معلم می‌تواند از جایگاه معلمی خود برای تربیت دینی جوانان استفاده نماید؛ زیرا دانش آموز و جوان در زمان تعلم آمادگی دریافت بسیاری از معارف را دارد؛ فلذا معلم له تربیت کردن

۶- توجه به سؤالات و شبهات جوانان

یکی دیگر از زمینه‌های تربیت دینی جوانان که در کلمات مقام معظم رهبری بدان اشاره شده است، توجه به سؤالات و شبهات جوانان است؛ زیرا جوانان در ذهنشان سؤالات بسیاری وجود دارد و هم چنین به خاطر فضای مجازی که دشمن در حال القای شبهات است، لازم است که به سؤالات و شبهات جوانان توجه شود تا اینکه زمینه تربیت شدن آنان فراهم شود.

مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرماید:

«(نمی‌شود) تا یک جوان سؤالی کرد، بگوییم: «آقا، ساکت!» گویا دارد کفر می‌گوید! جوان است. ذهن جوان، سیال است. افکار غلط و استدلال‌های نادرست، امروز در همه جای دنیا با توجه به روابط صوتی و بصری‌ای که وجود دارد، گسترده است. جوان ما، برایش سؤال به وجود می‌آید. چه کسی باید این را برطرف کند؟ من و شما باید برطرف کنیم. اگر شما نروید و آن خلأ فکری را به شکل درست پر نکنید، یا آن سؤال و اشکال را برطرف نکنید، کس دیگری می‌رود و به شکل غلط، جواب او را می‌گوید. روحانی باید با اندیشه‌ی ناب اسلامی از بهترینش، مستدل‌ترینش و قوی‌ترینش مجهز باشد. ما این طور اندیشه‌ها و حرف‌ها، بسیار داریم» (بیانات رهبری: ۱۳۷۲/۳/۲۶).

وجود داشتن سؤالات و شبهات مختلف در ذهن جوان از ضروریات این سن است که با توجه به فضاهای مجازی که در زمان حاضر وجود دارد، شبهات به صورت مستمر در آنها پخش می‌شود که جوانان با دیدن این شبهات برایشان سؤال ایجاد می‌شود که باید برای آن پاسخ مناسبی پیدا کنند که

در آنها مهیا می‌گردد. در کلام دیگری ایشان به اهمیت احیا نمودن هویت دینی و ملی جوانان اشاره می‌کنند که لازم برای تربیت دینی این احیا صورت بپذیرد.

«احیاء و رشد بخشیدن به هویت اسلامی و دینی و ایرانی جوانان، یکی از مهم‌ترین مسائل ماست و کمک فراوانی هم به پیشرفت کشور می‌کند» (بیانات رهبری: ۱۳۸۵/۷/۱۳).

معظم له در این کلام به هویت جوانان جهت دیگری می‌دهد، اینکه باید هویت اسلامی و ایرانی جوانان بدان توجه شود که این امر موجب پیشرفت جامعه می‌گردد به این صورت که وقتی جوان با رویکرد دینی و ایرانی تربیت شود و به او هویت اسلامی ایرانی داده شود، نسبت به کشور خویش عرق پیدا می‌کند که امر موجب می‌شود که برای پیشرفت کشور تلاش نماید که در نهایت پیشرفت حاصل می‌شود. معظم له در کلام دیگری به همین نکته اشاره می‌کنند:

«باید جوان را به هویت ملی و باورهای ملی خودش پایبند کرد؛ طوری که افتخار کند که ایرانی است و افتخار هم دارد» (همان).

ایشان در این فراز به ضرورت پایبند نمودن جوانان به هویت ملی و البته اسلامی اشاره می‌کنند که اگر این امر محقق شود، جوان به ایرانی بودن خویش افتخار می‌کند نه اینکه احساس سرشکستی نماید و برای جبران به کشورهای دیگر مهاجرت کند که موجب انتقال سرمایه‌های مادی و معنوی از کشور شود. فلذا ضرورت دارد که در تربیت دینی جوانان به هویت بخشی به آنها توجه شود. با توجه به مطالب فوق می‌توان اثبات نمود که احیا نمودن هویت اسلامی و ملی در جوانان، تأثیر شگرفی در تربیت دینی آنان دارد.

«بر همه روشن است که چگونه کاهش ایمان مایه‌ی شکست اخلاق گشته است. این هرزگی و هوس بازی جنسی و هزلیات و جلوه‌فروشی و برهنه‌گری را بنگرید، آیا این‌ها در میان فرزندان شرعی کلیسا ظهور می‌کند یا در میان نفوس آزاد اندیش؟» (سبحانی، ۱۳۸۹: ۱۴۱/۲).

بنابراین توجه کردن به پرسش‌های جوانان و دادن پاسخ مناسب می‌تواند، جوانان را جذب دین نموده و در تربیت آنان نقش بسزایی داشته باشد.

۷- فعال بودن مساجد

آخرین راهی که برای تربیت دینی جوانان در کلام رهبری مورد بررسی قرار گرفته می‌شود، فعال بودن مساجد است؛ زیرا اگر مساجد فعال باشند و دارای روحانی فعالی باشد که در جذب جوانان مهارت داشته باشد، مسلماً در تربیت دینی جوانان می‌تواند نقش بسزایی داشته باشد. فعال بودن مساجد در دو زمینه قابل بررسی است، ابتدا حضور داشتن روحانی پرشور و فعال در مسجد و دیگر اینکه فعالیت‌های مسجد به بیرون از مسجد هم کشانده شود.

الف) حضور روحانی پرشور در مسجد

از جمله مؤلفه‌هایی که موجب می‌شود که مساجد فعال شوند و بتواند موجب جذب جوانان به مسجد شده و زمینه‌های تربیت دینی آنان فراهم شود، حضور روحانی فعال و پرشور در مسجد است که این امر در فرایند تربیت دینی جوانان نقش بسزایی دارد.

مقام معظم رهبری در مورد نقش روحانی در مسجد می‌فرماید:

اگر بدان پاسخ داده نشود، شبهات در ذهن آنها جمع می‌شود و در نهایت تبدیل به باور شده که این باور موجب دور شدن از دین و ودینداری می‌گردد؛ فلذا برای اینکه در زمینه تربیت دینی جوانان موفق باشیم باید به این نکته توجه شود.

نکته دیگر اینکه جوان تشنه‌ی دانستن است و همیشه به دنبال این است که برای سوالاتی که در وجود او شکل گرفته جواب مناسبی بیابد، این نیاز را حتی خداوند به رسمیت شناخته و در دوران بلوغ جوان را برای پی بردن به وجود خدا به فکر و تحقیق تشویق کرده تا او به این حقیقت دست پیدا کند (پایگاه تخصصی مسجد: خبر ۳۰۰۶).

مقام معظم رهبری در توصیف دوران جوانی می‌فرماید:

«جوان در دوره جوانی - چه اوایل بلوغ و چه بعدها - با مجهولات زیادی روبه‌رو می‌شود. مسائل جدیدی برای او مطرح می‌شود که سؤال انگیز است. در ذهن او شبهه‌ها و استفهام‌هایی به وجود می‌آید که مایل است به این شبهه‌ها و سؤال‌ها و استفهام‌ها پاسخ داده شود؛ که در بسیاری از موارد، پاسخ بهنگام و دلنشین داده نمی‌شود؛ لذا جوان احساس خلأ و ابهام می‌کند» (بیانات رهبری: ۱۳۷۹/۲/۱).

جوانی که در ذهنش انبوهی از سؤال است، اگر برای آن‌ها در حوزه دین و دنیای پیش روی خود جوابی نیابد موجب بروز آسیب‌های جدی برای او خواهد شد، زیرا اگر دین او نتواند به پرسش‌های او جواب بدهد او دیگر تمایلی و علاقه‌ای به آن نداشته و جوان دچار پوچی و انحراف در زندگی می‌شود (پایگاه تخصصی مسجد: خبر ۳۰۰۶).

ویل دورانت در این باره می‌نویسد:

در این فراز ایشان به گرم نگه داشتن مسجد و اینکه برای اینکه مسجد گرم باشد باید روحانی فعالی حضور داشته باشد و مسئولین مسجد نیز باید در حد توان همراهی نمایند که اگر این کار صورت بپذیرد مردم نیز حضور فعال تری در مسجد پیدا می‌کنند که در نتیجه زمینه‌های تربیت دینی نیز مهیا می‌گردد.

ب) گسترش دادن فعالیت‌های به بیرون از مسجد

اقدام دیگری که برای فعال شدن مساجد لازم انجام شود که موجبات تربیت دینی جوانان فراهم شود، گسترش دادن فعالیت‌ها به بیرون از مسجد است؛ به این معنا که هر فعالیتی که روحانی مسجد و با هیأت امنا دارند، اختصاص به محیط مسجد نداشته باشد، بلکه این فعالیت‌ها را در بیرون از مسجد هم انجام دهند؛ زیرا بسیاری از جوانان به این دلیل جذب مسجد می‌شوند.

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

«یکی از چیزهایی که به نظر من به شما کمک می‌کند، این چیزی است که در مورد نبی مکرم، امیر المؤمنین فرمود: «طَيِّبٌ دَوَّارٌ بِطَبِّهِ قَدْ أَحْكَمَ مَرَاهِمَهُ وَ أَحْمَى مَوَاسِمَهُ» (سید رضی، بی‌تا: ۱۵۶) نباید پشت میز و توی اتاق حبس شد. شکل اداری پیدا کردن ما مجموعه‌ی روحانی و مجموعه‌ی آخوند، به نفع ما نیست. هر مسئولیتی هم در هر جا داریم، این حالت طلبگی خودمان، حالت آخوندی خودمان، حالت روحانی خودمان را - که انس با مردم، رفتن میان مردم، گفتن به زبان مردم، شنیدن درد دل مردم است - باید از دست ندهیم» (بیانات رهبریدیدار نمایندگان ولی فقیه دانشگاه: ۱۳۸۹).

«پیش‌نمازی، یعنی آدم مسجد را واقعاً محل کار خودش بداند؛ قبل از وقت، حتی قبل از دیگران، به آنجا برود؛ اوضاع مسجد را ببیند؛ اگر اشکالاتی در وضع ظاهری مسجد هست، برطرف کند؛ سجاده‌اش را پهن نماید؛ منتظر مردم بماند که بیایند؛ با یک‌یک افرادی که می‌آیند، تا آنجایی که می‌تواند، تماس بگیرد؛ به آن‌ها محبت بکند؛ از آن‌ها احوالپرسی نماید؛ اگر مشکلی دارند، در آن حدی که برایش می‌سور است، برطرف کند، نه اینکه پادوی کارهای خدماتی مردم بشود در بعضی از مساجد، چنین چیزهایی وجود دارد که قطعاً غلط است در آنجا بنشینند، مردم به او مراجعه نکنند، درد دل نکنند، خودش را بر مردم عرضه کند، در معرض مراجعات مردم قرار بدهد؛ نماز را که تمام کرد، برای مردم مسئله و تفسیری بگوید، حرفی بزند و بلند شود، بیرون برود؛ یعنی این‌طور، ساعتی از وقت خودش را در اینجا صرف بکند» (بیانات رهبری دیدار نمایندگان ولی فقیه: ۱۳۶۹).

در این سخنان، معظم له به وظایف روحانی مسجد اشاره می‌کند که باید حضور فعالی داشته باشد به گونه‌ای که محل مراجعه مردم شود که اگر این امر محقق شود، جوانان نیز برای طرح سئوالات خویش به او مراجعه می‌نمایند که این امر موجب حضور بیشتر جوانان شده و در نهایت زمینه برای تربیت دینی جوانان فراهم می‌شود. در جایی دیگر می‌فرماید:

«اگر ما مساجد را گرم نگه نداریم، در مساجد حضور نداشته باشیم و در حد توان و امکان یک روحانی و پیش‌نماز به مسجد نرسیم، چطور می‌توانیم توقع کنیم که به هنگام اذان ظهر مردم دکان‌هایشان را ببندند و بیایند پشت سر ما نماز بخوانند؟! ما باید آنجا باشیم تا زمینه برای آمدن مردم فراهم بشود» (بیانات رهبری: ۱۳۷۰/۱۲/۱۴).

سؤالات بسیاری در ذهن دارند که لازم است پاسخ مناسبی به آن‌ها داده شود. راه آخر اینکه مساجد فعال شوند به این صورت که روحانی پرشوری در مساجد حضور داشته باشد و دیگر اینکه فعالیت‌های مسجد به بیرون از مسجد هم کشیده شود.

بنابراین فعال بودن مسجد می‌تواند تأثیر زیادی در تربیت دینی جوانان داشته باشد که لازمه تحقق این امر حضور داشتن روحانی فعال در مسجد و دیگر اینکه مساجد باید فعالیت‌های خود را به بیرون از مسجد گسترش دهد.

نتیجه گیری

بعد از بررسی‌هایی که در مورد زمینه‌های تربیت دینی جوانان از دیدگاه رهبری انجام گرفت نتایجی به دست آمده است.

۱- در کلام رهبری برای تربیت دینی جوانان راه‌های بسیاری بیان شده بود که برخی از آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت، اولین راهی که مقام معظم رهبری برای تربیت دینی جوانان بیان کردند، تصرف نمودن در دل جوانان به وسیله معنویت است به این معنا که از طریق مراسم‌های معنوی و غیره بتوان در دل آنها تصرف نمود. راه دیگری که بیان نمودند، آماده کردن خوراک فکری برای جوانان است به‌خاطر اینکه در این زمانه که دشمن از همه طرف در حال حمله است باید که جوانان را از نظر فکری تأمین کرد.

۲- از دیگر راه‌های که ایشان برای تربیت دینی جوانان بیان نمودند انتقال دادن تجربیات توسط والدین یا بزرگان به جوانان است به این دلیل که زودتر بتوانند به مقصد برسند؛ از جمله راه‌های تربیت جوانان تاثیرگذاری معلم بر دانش آموزان است زیرا آنها بسیاری از اوقات را با آنها هستند و راه دیگری که به آن دست پیدا یافته شد، احیا کردن هویت دینی و ملی جوانان است.

۳- راه دیگری که در این بررسی‌ها بدان دست پیدا شد، توجه نمودن به سؤالات و شبهات جوانان است زیرا آنها در این سن

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.
از آقای دکتر عبدالله علیزاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.
نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- جوهری، اسماعیل بن حماد (۱۴۱۰ ق)، الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربیة، دار العلم للملایین، بیروت - لبنان، اول.
- جمعی از پژوهشگران زیر نظر شاهرودی، سید محمود هاشمی (۱۴۲۶ ق)، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، ۳ جلد، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، قم - ایران، اول.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۳۵)، لغت نامه، تهران: انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

- دلبری، سید محمد (پاییز و زمستان ۱۳۹۵)، دلالت‌های تربیتی معنائشناسی «قلب» در قرآن کریم، پژوهش نامه تفسیر و زبان قرآن، دوره ۵، شماره ۱، صفحه ۸۱-۱۰۶.
- سبحانی، جعفر (۱۳۸۹)، مدخل در علم کلام، مسائل جدید جعفر، قم، موسسه امام صادق علیه‌السلام، سوم.
- سبحانی‌نیا، محمد (۱۳۸۷)، بررسی مسائل جوانان، قم، بوستان کتاب، اول.
- سعدی ابو جیب (۱۴۰۸ ق)، القاموس الفقہی لغة و اصطلاحاً، در یک جلد، دار الفکر، دمشق - سوریه، دوم.
- صاحب بن عباد، کافی الکفاة، اسماعیل بن عباد (۱۴۱۴ ق)، المحيط فی اللغة، ۱۰ جلد، عالم الکتاب، بیروت - لبنان، اول.
- صدر، شهید، سید محمد (۱۴۲۰ ق)، ما وراء الفقه، دار الأضواء للطباعة و النشر و التوزیع، بیروت - لبنان، اول.
- کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ ق)، الکافی (ط - الإسلامية)، دار الکتب الإسلامية، تهران - ایران، چهارم.
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۷)، امدادهای غیبی در زندگی بشر، تهران: صدرا.
- مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از معلمان استان کرمان، ۱۳۸۴/۲/۱۲.
- بیانات در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۷/۰۲/۰۲.
- بیانات در دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران، ۱۳۹۵/۵/۳۱.
- بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۷/۰۶/۱۵.
- بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری ارتش، تاریخ ۱۳۹۵/۰۷/۰۷.
- بیانات در دیدار اعضای ستاد بزرگداشت چهارهزار شهید استان گلستان، تاریخ ۱۳۹۵/۰۹/۱۵.
- بیانات در دیدار معلمان استان فارس، تاریخ ۱۳۸۷/۰۲/۱۲.
- بیانات در دیدار با جوانان در مصلای بزرگ تهران، ۱۳۷۹/۲/۱.
- بیانات در دیدار اساتید و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها، ۱۳۸۵/۰۷/۱۳.
- بیانات در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۲/۰۳/۲۶.
- بیانات در دیدار با جوانان در مصلای بزرگ تهران، ۱۳۷۹/۲/۱.